

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Bahar/Spring, 2025, 12 (1), 120-144

KADER ALGISI VE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
A Quantitative Study on the Relationship Between Fate Perception and Psychological Well-Being

Nurun Nisa BAYRAM

Dr. Arş. Görevlisi, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, nurunnisakilit@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9630-7853.

Faruk KARACA

Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, faruk.karaca@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3325-2154.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi / Received:	14.03.2025
Kabul Tarihi / Accepted:	25.04.2025
Yayın Tarihi / Published:	30.06.2025
Cilt / Volume:	12
Sayı / Issue:	1
Sayfa / Pages:	120-144

Atıf / Cite as: Bayram, Nurun Nisa – Karaca, Faruk. “Kader Algısı Ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma” (A Quantitative Study on the Relationship Between Fate Perception and Psychological Well-Being) *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 12/1 (2025), 120-144. Doi: 10.17859/pauifd.1657795.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Ithenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The Author declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 12 (1) 2025: 120-144

KADER ALGISI VE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Nurun Nisa BAYRAM**

Faruk KARACA***

Öz

Kader algısı, bireyin yaşam olaylarını açıklarken kadere nasıl bir anlam yüklediği ve ne kadar atıf yaptığı ile ilgili bir durumdur. Araştırmanın amacı bireyin bu süreçte tüm atfı kendisine yaptığı Mutezile; tüm atfı kadere yaptığı Cebriyye ve hem kendisine hem de kadere atıf yaptığı Ehl-i Sünnet kader algısı olmak üzere üç temel kader algısının psikolojik iyi oluşla ilişkisinin incelenmesidir. Çalışma ilişkisel tarama desenine göre tasarlanmıştır. Araştırma “Kader Algıları Ölçeği” ve “Psikolojik İyi Olma Ölçekleri-42” kullanılarak 914 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda Cebriyye kader algısı ve psikolojik iyi oluş toplam skoru arasında negatif; Ehl-i sünnet kader algısı ve psikolojik iyi oluş toplam skoru arasında ise pozitif yönde anlamlı ilişki tespit edilirken Mutezile kader algısı ve psikolojik iyi oluş toplam skoru arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Bu durum bireyin yaşam olaylarını açıklarken hem kendisine hem de Tanrı’ya ortak bir şekilde yükleme yapmasının psikolojik iyi oluşla pozitif; bireyin kendini pasif görüp sadece kadere atıf yapmasının ise negatif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Din psikolojisi, Yükleme Teorisi, Kader Algıları, Mutezile, Ehl-i Sünnet, Cebriyye

A Quantitative Study on the Relationship Between Fate Perception and Psychological Well-Being

Abstract

The perception of fate is a situation related to how the individual attributes meaning to fate and how much he attributes it when explaining life events. This situation is addressed in three basic ways: the Mu'tazila, the Jabriyye and the Ahl al-Sunnah perception of fate. The aim of the research is to examine the relationship between these three perception and psychological well-being. The study was designed according to the relational screening design. The sample of the study is 914 people and the “Fate Perception Scale” and “Psychological Well-being Scales-42” were used in the study. As a result of the research, a negative significant relationship was found between the Jabriyye perception of fate and the total score of psychological well-being; a positive significant relationship was found between the Ahl al-Sunnah perception of fate and the total score of psychological well-being, while no significant relationship was found between the Mu'tazila perception of fate and the total score of psychological well-being.

-
- * Yazar makalede etik kurul izni gerektirecek bir durum bulunmadığını beyan etmiştir.
** Dr. Arş. Görevlisi, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, nurunnisakilit@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9630-7853.
*** Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, faruk.karaca@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3325-2154.

Keywords: Psychology of Religion, Attribution Theory, Fate Perceptions, Mu'tazila, Ahl al-Sunnah, Jabriyye

Structured Abstract

The perception of fate is related to how an individual attributes meaning to and explains life events. This perception is addressed in three main ways: the Mu'tazila perception of fate, where the individual attributes all events to themselves; the Jabriyye perception of fate, where all events are attributed to God and fate; and the Ahl al-Sunnah perception of fate, where both the individual and God are attributed. Pargament discusses three different attitudes regarding the individual's responsibility and control processes. In the first attitude, the individual sees themselves as sufficient, which is associated with the Mu'tazila perception of fate. Individuals with this attitude tend to explain events through themselves and seek solutions independently. The second attitude is the passive submissive attitude, where the individual explains situations entirely through God. Individuals in this group see all elements of an event as related to God instead of taking responsibility or making explanations through themselves. This attitude can generally be associated with the Jabriyye school. The third attitude discussed by Pargament is the collaborative attitude. Individuals with this attitude attribute both personal responsibility and God's power to an event. These individuals are seen as having a collaborative appearance and are associated with the Ahl al-Sunnah perception of fate. The concept of psychological well-being refers to an individual's having a purpose in life, aiming to reach their potential, and having a quality positive life in this regard. A perception of fate where the individual becomes passive by attributing their responsibilities to God is not expected to have a positive relationship with psychological well-being. This is because psychological well-being indicates an individual's autonomous maintenance of life and self-improvement. A perception of fate where the individual takes all responsibility is expected to have both a partially negative and partially positive effect on psychological well-being. This is because such a situation is positively related to dimensions such as a sense of autonomy, self-acceptance, and environmental mastery, while it is likely that the individual will experience a lower state of well-being by taking on too much responsibility and avoiding supernatural attributions. Thirdly, the perception of fate, where the individual uses both personal responsibility and fate in explanations with a collaborative attitude, is in parallel with psychological well-being. While the individual explains the events they experience with their personal responsibilities and learns lessons, they can look to the future more positively with the attributions they make to fate and use these lessons in their personal development by taking a holistic view of events.

The aim of this study is to examine the relationship between these three different perceptions of fate and psychological well-being. A relational survey design was preferred in the study. This study was produced from the master's thesis titled "A Study on the Relationship Between Perception of Fate and Psychological Well-Being," completed in 2019. The research was conducted on a sample of 914 individuals aged 18-64. The "Perception of Fate Scale" developed by Karaca and colleagues (2018) was used to measure perceptions of fate. Psychological well-being is defined by Ryff as an individual's self-acceptance, ability to establish positive relationships with their environment, awareness of their individual potential, continuation of their personal development process, having a purpose in life, making free decisions, and reflecting these decisions to their environment. Ryff developed a six-dimensional measurement tool in line with this definition. The "Psychological Well-Being Scales-42" developed by Ryff (1989a) was used to measure psychological well-being. The data obtained in the study were analyzed using the SPSS program. As a result of the analyses related to demographic data, it was found that men had a higher Mu'tazila perception of fate than women; the Jabriyye perception of fate increased with age; married individuals had a more Jabriyye perception of fate than singles; and there was an inverse relationship

between education level and the Jabriyye perception of fate. Additionally, the group with the highest score in the Mu'tazila perception of fate was academics, while the group with the highest score in the Jabriyye perception of fate was tradespeople. Furthermore, it was found that psychological well-being increased from ages 18-22 to 36-45 and then decreased. Another finding related to demographic variables was that psychological well-being increased with the level of education. As a result of the correlation analyses, a positive significant relationship was found between the Ahl al-Sunnah perception of fate and the total score of psychological well-being; a negative significant relationship was found between the Jabriyye perception of fate and the total score of psychological well-being; and no significant relationship was found between the Mu'tazila perception of fate and the total score of psychological well-being. This situation revealed that the individual's joint attribution to both themselves and God when explaining life events is positively related to psychological well-being.

GİRİŞ

İnsanoğlu hayatı boyunca pek çok olayla karşılaşmakta ve karşısına çıkan olayları anlamlandırmaya çalışmaktadır. Anlamlandırma sürecinde çeşitli yüklemeler yapan birey esasen bir şeylerin nedenini belirlemeye çalışmaktadır (Budak, 2017). Bu durum sosyal psikoloji çalışmalarında yükleme teorisi, atıf teorisi, nedensellik yükleme gibi başlıklar altında incelenmektedir (Kağıtçıbaşı, 2017). İnsanın hemen her şeye yükleme yapması mümkündür. Günlük olayların dışında kalan, anlamlandırılması oldukça zor durumlarda ise bireyin kendinden büyük bir güce başvurması olasıdır. Hakkında bilgi sahibi olunan geçmiş tüm topluluklarda bir şekilde tabiatüstü yüklemelere rastlanması gerçeği (Spilka-Shaver-Kirkpatrick, 1985) bireyin tabiatüstü yüklemelere ne kadar başvurduğunun bir göstergesi olarak düşünülebilir. Mitoloji de bireye bir anlam vermesi ile yükleme ihtiyacına verilmiş bu cevaplardan sayılabilir (Göcen, 2018). Bireyin tabiatüstü yükleme ihtiyacına cevap veren en önemli olgulardan biri de dindir.

Bireye sistemli bir anlam şeması sunan din bunu yaparken açık ve kapsayıcı bilgiler vererek, geleceğe yönelik olumlu beklenti oluşturmakta ve bireyin olayı büyük bir planın parçası olarak görüp huzurlu hissetmesine kaynaklık etmektedir (Spilka vd., 1985; Yaparel, 1994; Kayıklık, 2002). Her şeyi kontrol eden üstün bir gücü hissetmek, hayatının kontrolden çıktığını düşünen birey için önemli bir destektir. Nitekim din bireyin başına gelen olumsuzluklara katlanabilmesi, pozitif yaklaşması ve ilahi gücün eliyle çözüme kavuşacağına olan inancı destekleyerek bütüncül ve olumlu bir bakış açısı geliştirmektedir. Bireyin geleceğe dair kaygılarını dua ile kontrol edebileceği düşüncesi ve Tanrı'nın her şeyi olumlu bir hale getireceğine dair inancın birleşmesi önemli bir yatışma sağlamaktadır (Spilka vd. 1985).

Dini ya da dini olmayan yüklemeleri tercih etmek, yükleme yapanın kişilik özelliklerine ve içinde bulunduğu ortama; yükleme yapılan olayın özelliklerine ve olayın içinde bulunduğu ortama bağlı olarak önemli değişiklikler göstermektedir. Dindarlık düzeyi yüksek insanlar bile her şeyi açıklarken mutlak surette dine yükleme yapmayabilir. Bazı olaylar ise dini yükleme yapmaya o kadar müsait olabilir ki dindar olmayan kişiler bile dini açıklamalara ihtiyaç duyabilir (Spilka vd., 1985). Fakat genel olarak dini yüklemelerin dini kimlikle ilişkili olduğu söylenebilir (Yapıcı, 2003; 163).

Bazı çalışmalar bireyin başına ani, beklenmedik ya da trajik olayların gelmesinin dini yüklemelere başvurma üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Yaparel, 1994; Köse-Küçükcan, 2006; 19). Zira insanın bireysel gücünün yetersiz kaldığını hissettiği böyle durumlarda dini başa çıkma faaliyetleri diğer başa çıkma faaliyetlerine kıyasla tek alternatif dahi olabilmektedir (Karaca, 2003). Bireyin zor zamanlarda giriştiği anlam bulma çabası olarak ifade edilen başa çıkma faaliyetleri bilişsel, duygusal ya da davranışsal alanlarda olabilmektedir. Bu süreçte dini inançlar, davranışlar, duygular ve değerler bireyin karşılaştığı olumsuz duygusal sonuçları yok etmekte ya da hafifletmektedir. Ayrıca din bireye anlam vermesi ve problemleri çözmekte kullanılması ile bir tür başa çıkma faaliyeti olarak tanımlanmaktadır (Koenig vd., 1998, 513). Yükleme teorisinin din ile ilişkisinin incelendiği çalışmalar da dini yüklemelerin önemine dikkat çekmektedir (Proudfoot-Shaver, 1975; Bailey-Hayes, 1998).

Birey yaşadığı olayları anlamlandırmak için bazen tabiatüstü yüklemelere başvurmaktadır. Müslüman toplumlarda bu yüklemelerin Tanrı'nın bilgisi, iradesi ve eylemlerine işaret eden kader olgusunda karşılık bulduğu söylenebilir. Hayatın belirsiz çizgilerini belirgin hale getiren kader inancı bireylere sükûnet ve olumlu mücadele motivasyonu vermektedir (Kartopu, 2012). Kader inancı açıklanması zor ve olumsuz durumları daha katlanılabilir hale getirmektedir (Wong, 2009).

Kökü Arapça olan kader kelimesi Arapçada bir şeyin değerini ve ölçüsünü belirlemek, düşünmek, hüküm, gücü yetmek, tasarlamak ve bir şeyin bir şeye uygun olması anlamlarına gelmektedir (İbn Manzur, 1119; Güneş, 2011). Türk dil kurumu güncel Türkçe sözlüğünde yazgı, genellikle kaçınılmaz kötü talih anlamlarına gelen bu kelime (TDK, 2021) İngilizcede ise birine ne olduğu ya da olacağı, değiştiremeyeceği veya kaçamayacağı şeyler, değiştirilemez güç gibi anlamlara gelen destiny ve fate kelimeleri ile karşılanmaktadır (Hornby, 2015). İbn Manzur terim olarak bu kavramın Allah'ın takdiri, bir şeye hükmetmesi anlamına geldiğini belirtmiştir (1119, 3545). Sabuni ise kaderi her bir mahlûkun kendine has özelliklere göre belirlenmesi olarak açıklamıştır (2014, 152). İsfahani kavramın insanı nitelemesi durumunu da ele almıştır. Böyle bir durumda kavram, insanın onunla sahip olduğu bir eylem gücüne işaret etmektedir (İsfahani, 2010: 1181-1183). Kavram Allah'a izafe edilince ise onun gücünü ifade etmektedir. Yavuz (2001, 58) özetle kader kavramını, Allah'ın nesneleri, olayları ve sorumluluğa sebep olan beşeri faaliyetleri ezelde planlamış olması, zamanı gelince yaratması ve tabiatın işleyişinin devamlılığı anlamına geldiğini belirtmektedir. Birçok tanımda zorunluluk barındıran, değiştirilememe imajına sahip olan kader kavramı (Öge, 2014) Kuran-ı Kerim'de 'takdir edilme, ölçme, ölçü, belli olan, güç yetirme, hüküm verme, sistemli ve hesaplı yürütme, Allah'ın irade ettiği, belirlenmiş hüküm anlamlarında kullanılmaktadır (Müddessir: 74/18; Rad: 13/8; Zuhur: 43/11; Kamer: 54/49; Mürselat: 77/22; Vâkı'a: 56/60; Beled: 90/5; En'am: 6/96; Ahzâb: 33/38). Zorunluluk ifade etmesi ve kişinin iradesi açısından Kuran-ı Kerim'e bakıldığında dileyenin iman dileyenin ise inkâr edeceği, isyanın da itaatinden kişinin elinde olduğu, cennet ve cehennem kişinin iradesine göre karşısına çıkacağı,

Allah'ın kullarına özgür irade konusunda alan açtığı açıkça ifade edilmektedir (Enfâl: 8/51; Yunus: 10/44; Âl-i İmrân: 3/182, Müddessir: 74/8; Fussilet: 41/46; Kehf: 18/29). Bu ifadelerle karşın Kuran'da iman edenlerin imanının artırıldığı, inkâr edenlerin kalplerinin katılaştırıldığı, onlara cehennem yolunun kolaylaştırıldığı gibi ayetler de mevcuttur (Nisâ: 4/168-169; En'âm: 6/25; A'râf: 7/27; İsrâ: 17/45-46; Saf: 61/5; Bakara: 2/6-7). Bütüncül bakıldığında ve dikkatle incelendiğinde bu ayetlerin kulun özgür iradesine Allah'ın engel olmadığını ve bilakis imtihan için bu konuda kuluna alan açtığı, kendi büyüklüğünü betimlemek için ise bazı noktalarda kudretine vurgu yaptığı söylenebilir. Bu incelemenin ve ayetlerdeki çeşitliliğin ihmal edilmesi ve sadece cebri ayetlere atıf yapılması irade konusunda meselenin zeminini daraltmaktadır (Düzgün, 2013: 1). Diğer dinlere ve kültürlere bakıldığında kavrama pek çok kültürde ve farklı şekillerde rastlamak mümkündür. Bazen gücü elinde tutan bir varlıkla ilişkilendirilen kavram bazen de varlıkların da üstünde soyut bir düzen olarak tasavvur edilmiştir (Sharpe, 2000, 36). Farklılıklara rağmen pek çok kültürde kader noktasında benzerlikler mevcuttur. Eski Yunan kültüründe, Grek-Roma kültüründe, İskandinav kültüründe, Eski Ortadoğu kültüründe farklılıklar bulunmakla birlikte kaderle ilgili ortak temalara rastlamak mümkündür. Hristiyanlık ve Yahudilik dinlerinde de kader önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Kilit, 2019, 12-17). Kader kavramı çok eski kültürlerde mevcut olduğu gibi ilah kavramının olmadığı kültürlerde de bulunmaktadır. Bu durum kavramın önemine işaret ettiği gibi onun sadece dine ait değil insanlığa ait bir konu olduğunu göstermektedir (Macit, 2014, 11-12).

Bireyin sahip olduğu Tanrı algısı ve Tanrı'nın olaylara etki noktasındaki fonksiyonu, kader algısını oluşturan temel parametredir. Ayrıca bireyin içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevre ve hayattan edindiği tecrübeler gibi çeşitli unsurlar da bu algının oluşmasında önemli etkenlerdir. Bireylerin sahip oldukları kader algılarındaki çeşitlilik sosyolojik ve tarihsel zeminde dini gruplaşmalar ya da ekoller olarak tezahür etmiştir. İslam tarihine bakıldığında bireysel tutumların, siyasi, dini ve sosyolojik unsurların etkisi ile önemli ayrışmalar olduğu ve bazı ekollerin oluştuğu görülmektedir (Şahin, 2011). İslam mezhepler tarihinde önemli gruplaşmalara sebep olan bu konu insan davranışlarının sorumluluğunun kime ne kadar nispet edileceği merkezinde şekillenmiştir. Olayların tamamen Tanrı kontrolünde olduğunu düşünen ve kendi eylemlerini dolayısıyla sorumluluklarını Tanrı merkezli açıklayan bireyler olduğu gibi tam tersine olaylarda Tanrı'nın kudretini yok saymamakla birlikte eylemlerinde onu pasif kılan bireyler de bulunmaktadır. Bazı bireyler ise eylemlerinde hem kendisini hem de Tanrı'yı aktif pay sahipleri olarak görerek sorumluluklarını erteleme ya da yok sayma yönelimine girmeden olayları açıklamaya çalışmaktadır. Bir insanın tüm olaylar karşısında ya da tüm ömrü boyunca aynı kader algısına sahip olduğu söylenemeyeceği gibi bir ekolün de tüm bireylerinin ya da alt gruplarının tamamen tek tip bir algıya sahip olduğu söylenemez. Bununla birlikte İslam mezhepler tarihindeki seyir, kader konusunda bazı ekollerle ilgili Müslüman popülasyonda karşılık bulan genellemeler yapılmasına imkân tanımaktadır. Hz. Muhammed'in vefatından sonra üzerindeki tartışmaların arttığı kader konusunda

cebri bir tutum takınan grup, büyüyerek Cebriyye diye adlandırılabilir ekolü oluşturmuştur. Bu görüşe karşı çıkan Ma'bed el-Cüheni, Gaylan ed-Dımaşki ve Vasıl b. Ata gibi bazı isimler ise kadere ilişkin bu algıyı reddederek karşıt bir ekolün kurulmasına sebep olmuşlardır. Hasan-ı Basri ise bu tartışmalar arasında orta bir yol benimseyerek bir başka ekolün zeminini oluşturmuştur (Üzüm, 2001, 64; Öztürk, 2011; Gölcük ve Toprak, 2012; Şerif, 2014, 272).

Kader algısı dini kültürel yapının işlevsel bir referans sistemi olarak Müslüman bireylerin yaşadıkları olayları açıklamakta ve hayatlarını şekillendirmektedir. “Kader algısı bireyin kendisini ontolojik olarak konumlandırabilmesine ve hayata bütüncül olarak bakabilmesine yardımcı olan bir anlamlandırma” sistemi olarak işlev görmektedir (Kilit, 2019). Kader algısı bireyin Allah tahayyülünün bir nevi canlı yüzü olarak bireyin hayatının tamamını etkileme potansiyeli taşımakta, deyim yerindeyse dinin girdiği her yere o da girmektedir. “Bireyin kendisini ve hayatını anlamlandırmada merkeze koyacağı; kendisine, durumlara, kişilere ve olaylara karşı takınacağı tavrı belirleyen bu algı onun psikolojik iyi oluş süreçlerini de etkilemektedir” (Kilit, 2019). Bu bağlamda bireyin yaşam olaylarını anlamlandırırken kullandığı kader algısı, onun hayatın zorlukları karşısında kullanabileceği potansiyellerinin farkına varması, kendini gerçekleştirme ve anlamlı bir yaşama sahip olması ile yakından ilişkili olan psikolojik iyi oluş üzerinde etkili bir faktördür. Psikolojik iyi oluş kavramı yaşamda karşı karşıya kalınan varoluşsal durumları yönetmeyle ilişkili olduğu için bireyin sahip olduğu Tanrı algısıyla ve kader algısıyla yakından ilişkilidir.

İyi oluş kavramı, Dünya Sağlık Örgütü'nün uluslararası sağlık konferansında, sağlığı sadece hastalık yokluğu olarak değil, aynı zamanda bütün bir iyi olma hali ile açıklaması ile literatüre girmiş ve psikoloji çalışmalarında önemli odak noktalarından biri haline gelmiştir (WHO, 1946). Psikolojinin odak noktasını olumlu işlevlere yönlendirmesi yönündeki çalışmalar pozitif psikoloji akımı ile sistematik bir hal almıştır (Seligman-Csikszentmihayli, 2000). Psikolojide merkeze alınan kavramlar öznel iyi oluş, psikolojik iyi oluş, sosyal iyi oluş, psikolojik sağlamlık, yaşam kalitesi, manevi iyi oluş gibi kavramlar olmaya başlamıştır. Psikolojik iyi oluş kavramını inceleyen öncü isimlerden Ryff'e göre göre psikolojik iyi oluş bireyin kendini kabul etmesi, özgür kararlar alabilmesi ve bu kararlarını çevresine yansıtmaktan çekinmemesi, çevresiyle olumlu ilişkiler kurabilmesi, bireysel potansiyelinin farkına varması, kişisel gelişim sürecini devam ettirmesi ve yaşamda bir amaca sahip olması şeklinde çok boyutlu eudomanik bir iyilik haline işaret etmektedir (Ryff, 1989a;1989b). Ryff kuramını oluştururken pek çok farklı kuramdan etkilenecek şekilde, çok boyutlu bir kuram oluşturmuştur. Erikson, Neugarten ve Buhler gibi isimlerin yaşam boyu gelişim kuramlarından; Rogers'ın tam işlevsel birey kavramından; Maslow'un kendini gerçekleştirme kavramından; Allport'un olgunluk kavramından ve Jahoda'nın akıl sağlığına dair fikirlerinden etkilenen Ryff, (1989a) bu çalışmaların tek başlarına yetersiz kaldığını ileri sürerek onları çok kapsamlı, işlevsiz kuramsal bilgilere boğulmuş ve empirik açıdan yetersiz olmakla eleştirmiştir (1989b).

Tüm bu kavram ve kuramlardan yola çıkarak yeni bir model teklif eden Ryff'e göre psikolojik iyi oluş öz-kabul, özerklik, diğerleri ile pozitif ilişkiler, çevresel kontrol, yaşam amacı ve kişisel gelişim olmak üzere altı boyuttan oluşan bir yapıya işaret etmektedir (Ryff, 1989a; Ryff-Singer, 1998). Psikolojik iyi oluş aynı zamanda kişinin duygusal ve psikolojik durumunun kişisel değerlendirmesi olarak da tanımlanmıştır (Çınar, 2021).

Pargament'e göre birey sorumluluk ve kontrolle ilgili üç farklı tutum benimser. Bunlardan ilki kendini yeterli görme (self-directing) tutumudur. Bu tutuma sahip kişiler bir sorunla karşılaştığında Tanrı'dan yardım beklemeksizin olayların çözümlerinde kendilerini yeterli görerek problemi tek başlarına çözmeye çalışır. İkinci grupta pasif uymacı bir yaklaşımdan (deffering) söz edilmektedir ki bu gruptaki bireyler sorunun çözümünde işi tamamen Tanrı'ya bırakırlar. Son grupta işbirlikçi (collaborative) bir tutum görülmektedir. Bu son gruptaki bireyler problemlerin çözümlerinde aktif rol oynar ama Tanrı'dan yardım istemeyi de ihmal etmezler (Pargament, 1997; Ayten, 2012). Bu teoriler ve düşünceler zemininde ele alındığında kader Müslüman birey için sadece zor zamanlarda başvurulacak bir süreç değil, günlük hayattaki yüklemelerde de önemli bir referans olarak dikkat çekmektedir. Pargament'in dini başa çıkma ve kontrol ile ilgili işaret ettiği üç tutum sadece zor zamanlarda benimsenen değil günlük hayatta da takınılan tavır olarak genişletildiğinde bu çalışmadaki üç kader algısına karşılık gelmektedir. Bireyin kendisini pasif addettiği, sorunların çözümünde olduğu gibi günlük olayların da arkasındaki tek güç olarak Tanrı'yı gördüğü Cebriyye kader algısı pasif uymacı bir yaklaşıma işaret etmektedir. Tam tersi bir tavırla bireyin sorunların çözümünde kendisine tek başına yüklemesi ve günlük olayları açıklarken de kendisini asıl güç olarak görmesi ile ilişkilendirilen Mutezile kader algısı kendini yeterli görme tutumuyla benzerlik arz etmektedir. Son olarak bireyin gerek gündelik olaylarda gerekse zor durumlarda kendi gücünü yok saymadan Tanrı ile açıklama yapması veya ondan yardım istemesi olarak anlaşılabilecek olan Ehl-i Sünnet kader algısı ise işbirlikçi tutumla neredeyse aynı anlama gelmektedir.

Bireyin kendi sorumluluklarını Tanrı'ya yüklediği ve kendisini pasifleştirdiği bir kader algısının psikolojik iyi oluşla arasında pozitif bir ilişki beklemek zordur. Çünkü psikolojik iyi oluş hali bireyin özerk bir şekilde hayatını ikame ettirmesi ve geliştirmesine işaret eden bir durumdur. Öte yandan bireyin tüm sorumluluğu üzerine aldığı, dolayısıyla tabiatüstü yüklemelere başvurmadağı bir kader algısı psikolojik iyi oluş üzerinde kısmen negatif kısmen de pozitif bir etkiye sahip olabilir. Çünkü böyle bir durumun psikolojik iyi oluşun içinde barındırdığı özerklik hissi, kendini kabul etme ve çevresel hakimiyet gibi boyutlarla pozitif ilişkili olması muhtemelken kişinin tabiatüstü atıflardan sürekli kaçınması durumu fazla sorumluluk ve kendine yüklenmeye sebep olarak negatif ilişkide ortaya çıkarabilir. Kader algısının işbirlikçi bir tutumla hem bireyin kendisini hem de kaderi açıklamalarda kullanması durumu ise psikolojik iyi oluşla paralellik arz etmektedir. Zira bu durumda birey bir taraftan özerk açıklamalarda bulunmakta bir taraftan da

bazı durumlarda yüklemeyi kadere yaparak kendisi dışında bir güce güvenmektedir. Birey yaşadığı olayları bireysel sorumlulukları ile açıklayarak kendine dersler çıkarırken kadere yaptığı atıflarla hem geleceğe daha pozitif bakabilmekte hem de olaylara bütüncül bakarak ders almak suretiyle kişisel gelişiminde bu dersleri kullanabilmektedir.

Son zamanlarda psikolojik açıdan kaderin incelendiği çalışmaların arttığı söylenebilir. Bu çalışmalar dikkat çekici bir şekilde sağlık çalışmalarında yoğunlaşmış görünmektedir (Doğulu, 2022). Kanser (Powe-Finnie, 2003; Niederdeppe-Levy, 2007; Brittain vd. 2016; Tsai-Wang, 2022) ve şeker hastalarında (Walker vd., 2012) kadercilik üzerine yapılan çalışmalar mevcuttur. Yine son yıllarda depresyon (Baytiyeh-Naja, 2016; McClure vd., 2007) ve Covid-19 (Hayes-Clerk, 2021; Nordfjaem vd., 2021; Otanga-Ogembo, 2022) gibi olayların kadercilikle ilişkisinin ele alındığı çalışmalarda artış gözlemlenmektedir. Literatür incelendiğinde kaderciliğin genel olarak dışsal kontrol odağı, önceden belirlenmişlik ve karamsarlık gibi tanımlamalarla açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Shahid ve arkadaşları 'aktif kadercilik' kavramsallaştırmaları ile literatüre tamamen farklı bir yorum getirmiştir. Araştırmacılar klasik bir kadercilik anlayışının depresyon ve olumsuz başa çıkma ile pozitif ilişkili olmasının aksine 'aktif kaderciliğin' olumlu başa çıkma ile pozitif depresyon ve dış kontrol odağı ile negatif ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir (Shahid vd., 2020). Aktif kaderciliği, önceden belirlendiğini düşündüğü bireysel ve evrensel geleceği hayata geçirmek için üzerine düşeni yapması gerektiği yönündeki inanç olarak ele alan araştırmacılar farklı sonuçlar doğuran farklı kadercilik biçimleri olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca araştırmacılar bu kadercilik biçiminin depresyona karşı koruyucu bir işlevi olabileceğini belirtmektedir. Nijerya örneğinde dindarlık, iyi oluş ve kaderciliğin incelendiği çalışmanın sonuçları da içsel dindarlığın ve kaderciliğin bazı boyutlarının iyi oluşla pozitif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Agbo vd., 2024). Agbo ve arkadaşlarının kaderciliğin kültürlere göre değiştiğinin altını çizdikleri bu çalışma, Diaz ve arkadaşlarının (2015) bireyci ve kolektif kültürlerde karşılaştırmalı olarak yaptıkları kadercilik ve iyi oluşa dair araştırma sonuçları ile benzer görünmektedir. Zira onlar da kolektif kültüre sahip örneklerde kaderciliğin öznel iyi olma ile pozitif ilişkili olduğunu raporlayarak kaderciliğin farklı kültürlerde farklı iyi olma türlerini olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebileceğine dikkat çekmişlerdir.

Yerel literatüre bakıldığında kader algısı ve iyi oluş arasındaki ilişkinin bu çalışmanın esas alınarak üretildiği 'Kader Algısı ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki' (Kilit, 2019) isimli yüksek lisans tezinin dışında incelenmediği görülmektedir. Bunun yanı sıra alanyazında tabiatüstü yüklemeler (Yaparel, 1994); kader inancının psikoterapik fonksiyonu (Karaca, 2006; Kandemir, 2006); öğrenilmiş çaresizlik ve kader inancı arasındaki ilişki (Kara, 2009); kader algıları ve kaygı arasındaki ilişki (Kartopu, 2012); kader inancının dini başa çıkma ve savunma mekanizmaları açısından değerlendirilmesi (Aydın, 2019) ve üniversite öğrencileri üzerinde kader algısının metaforik incelemesi (Doğan, 2021) gibi konularda çalışmalar bulunduğu

görülmektedir. Ayrıca alanyazında Kaya ve Bozkur (2015) tarafından geliştirilen Kadercilik Eğilimi Ölçeği; Horozcu (2018) tarafından geliştirilen Teistik Kader Algısı Ölçeği ve Karaca, Kilit ve Çınar (2019) tarafından geliştirilen Kader Algıları Ölçeği bulunmaktadır.

Literatürde son yıllarda artış görülse de kader algısının psikolojik açıdan yeterli bir düzeyde ele alındığını söylemek zordur. Özellikle uluslararası trende uygun olarak ruh sağlığı göstergeleri ile kader algıları arasındaki ilişki konusunda yapılacak çalışmaların önemli bir boşluk dolduracağı ve alanyazına önemli bir katkı sunacağı kuşkusuzdur. Ayrıca kader kavramının psikolojik perspektiften incelenmesinin, kader algısının geçirmiş olduğu tarihsel süreç ve mevcut durumu daha iyi anlama konusunda önemli katkılar sunması da olasıdır. Kavramın psikoloji literatürüne çekilerek yükleme teorisi zemininde ele alınması ve psikolojik iyi oluş ile ilişki kurulması çalışmanın özgün kısmını oluşturmaktadır. Çalışmanın bu açıdan alana katkı sağlaması ve kaderin olumlu ruh sağlığı göstergeleri ile ilişkisine dair yapılacak yeni çalışmalara öncülük etmesi beklenmektedir.

1. Yöntem

1.1. Araştırmanın Deseni

Çalışma nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeline göre tasarlanmıştır. Bu model, verilerin nicel olarak betimlenmesine ve genelde birden çok değişkenin arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde kullanılır (Büyüköztürk vd., 2013: 15; Creswell, 2017: 155).

1.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklemini yetişkinlik dönemindeki 18-65 yaş arası Türkiye'nin farklı illerinde yaşayan uygun örnekleme yoluyla seçilmiş 914 birey oluşturmaktadır. Uygun örnekleme yöntemi, araştırma yapılacak birey ya da grupların araştırma sürecine dahil edilmesinin ya da ulaşılmasının daha kolay olduğu örnekleme türüdür (Ekiz, 2013: 106).

1.3. Hipotezler

Araştırmanın temel varsayımı "kader algısı ile psikolojik iyi oluş arasında bir ilişki" bulunduğu dayanmaktadır. Bu varsayımdan aşağıdaki hipotezler üretilmiştir:

- h1 Ehl-i Sünnet kader algısı ile psikolojik iyi oluş arasında pozitif ilişki bulunmaktadır.
- h2 Cebriyye kader algısı yükseldikçe psikolojik iyi oluş azalmaktadır.
- h3 Mutezile kader algısı yükseldikçe psikolojik iyi oluşun özerklik boyutu yükselmektedir.
- h4 Kadınların cebriyye kader algısı skorları erkeklerden yüksektir.

- h5 Yaş yükseldikçe cebriyye kader algısı yükselmektedir.
- h6 Eğitim düzeyi yükseldikçe Ehl-i sünnet kader algısı skorları yükselmektedir.
- h7 Eğitim düzeyi yükseldikçe Cebriyye kader algısı skorları düşmektedir.
- h8 36-45 yaş arası grubun psikolojik iyi oluş skorları diğer gruplardan daha yüksektir.
- h9 Eğitim düzeyi yükseldikçe psikolojik iyi oluş skorları artmaktadır.
- h10 Cinsiyet ve psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

1.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın tecrübi verileri Karaca vd. (2018) geliştirilen, “Kader Algıları Ölçeği” ve Ryff tarafından geliştirilip, Akın ve arkadaşları (2012) tarafından Türkçeye uyarlanan “Psikolojik İyi Olma Ölçekleri-42” ile elde edilmiştir.

Kader Algıları ölçeğinde üç alt boyut bulunmaktadır. Bu boyutlar Mutezile, Ehl-i sünnet ve Cebriyye kader algıları olarak isimlendirilmiştir. Ölçekte Ehl-i Sünnet boyutunda 4, Mutezile boyutunda 6 ve Cebriyye boyutunda 5 maddeden oluşmak üzere toplamda 15 madde bulunmaktadır. Ölçek 5 dereceli likert tipi bir ölçektir ve ölçekten toplam puan alınamamaktadır (Karaca, Kilit ve Çınar, 2018: 11).

Değerler modelin kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiğini ortaya koymuştur ($\chi^2 = 152,85$, $df = 87$, χ^2/df oranı=1,75, RMSEA= .006, S-RMR= .084, AGFI= .88, CFI= .95, GFI= .91, NFI= .96 ve NNFI= .94) (Karaca vd., 2018: 7).

Çok boyutlu psikolojik iyi oluş modeli üzerinden altı boyutlu bir psikolojik iyi olma ölçeği geliştiren Ryff (1989a), her boyutta 14’er maddelik 6 boyuttan ve toplamda 84 maddeden oluşan bir yapı elde etmiştir. Daha sonra ölçek revize edilmiş ve her boyutta 7 madde olan 6 boyutlu ve toplam 42 maddeden oluşan yeni bir form elde edilmiştir (Ryff ve Keyes, 1995). Bu 6 alt boyut; diğerleri ile pozitif ilişkiler, özerklik, çevresel kontrol, öz-kabul, yaşam amacı ve kişisel gelişimdir. Ölçek toplam bir psikolojik iyi oluş puanı vermektedir. Likert tipi olan ölçekten alınan en yüksek puan 210, en düşük puan ise 42’dir. Ölçekte 21 madde ters puanlanmaktadır. Akın ve arkadaşları tarafından ölçeğin Türkçeye uyarlaması yapılmıştır (Akın, Demirci, Yıldız, Gediksiz ve Eroğlu, 2012).

Ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi 6 boyutlu model için yeterli düzeyde uyum sağladığı sonucuna ulaşılmıştır ($\chi^2 = 2689,13$, $sd = 791$, RMSEA= .048, GFI=.90, CFI=.95, IFI=.95, RFI=.92, SRMR=.048 NFI=.92, NNFI=.94,). Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .87 olarak hesaplanmıştır (Akın vd., 2012).

1.5. Uygulama ve İşlem

Çalışma 2019 yılında yayımlanan “Kader Algısı-Psikolojik İyi Oluş İlişkisi Üzerine Bir Araştırma” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Söz konusu çalışmanın verileri Ekim-Aralık 2018 tarihlerinde elde edilmiştir. Çalışmada 2020 yılı öncesi araştırma verileri kullanılmış olup geriye dönük etik kurul izni gerekmediğinden etik kurul raporu bulunmamaktadır. Tecrübi verilerin büyük çoğunluğu online olarak elde edilmiştir. Veriler bilgisayar ortamına aktarılarak SPSS istatistik programının ilgili modülleri kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için normallik testleri yapılmış, normal dağılım gösteren verilere (bk. Kilit, 2019) parametrik testlerden bağımsız gruplar t-testi, tek yönlü ANOVA ve korelasyon analizleri uygulanmıştır.

2. Bulgular

2.1. Örneklem İlişkin Bulgular

Tablo 1’de görüldüğü gibi katılımcıların 607’si kadın (%66,4) 307’si erkek (%33,6) görülmektedir. Ayrıca katılımcıların %24,5’inin (224) 18-22 yaş aralığında, %52’sinin (475) 22-35 yaş aralığında, %13,9’unun (127) 36-45 yaş aralığında, %6,3’ünün (58) 46-55 yaş aralığında ve %3,3’ünün de (30) 56-64 yaş aralığında olduğu söylenebilir. 382 (%41,8) katılımcının medeni durum bekâr iken 518 (%56,7) katılımcının medeni durumu evli olarak tespit edilmiştir. 14 katılımcı ise (%1,5) boşanmış veya dul olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların %5,5’i (50) ilköğretim seviyesinde, %12,1’i (111) ortaöğretim seviyesinde, %64,7’si (591) lisans seviyesinde ve %17,7’si (162) lisansüstü seviyesinde bir eğitim durumuna sahiptir.

Tablo 1

Demografik Değişkenler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	307	33,6
Erkek	607	66,4
Yaş		
18-22	224	24,5
22-35	475	52,0
36-45	127	13,9
46-55	58	6,3
56-64	30	3,3

Eğitim Durumu		
İlköğretim	50	5,5
Lise	111	12,1
Lisans	591	64,7
Lisansüstü	162	17,7
Toplam	914	100

2.2. Sosyo-demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular

Çalışma örnekleminin 307'si erkek (%33,6) 607'si kadındır (%66,4). Tablo 2'de cinsiyete dair t-testi sonuçları aktarılmıştır. Cinsiyetin kader algıları ile ilişkisini incelemek için yapılan analizlere göre cinsiyet ile sadece Mutezile kader algısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p>0,011$; $p<0,05$). Erkekler mutezile kader algısına kadınlardan daha fazla sahiptir. Kader algısı ya da inancına dair daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde erkeklerin mutezile kader algısı skorlarının kadınlardan daha yüksek tespit edildiği çalışmalar olduğu görülmektedir (Karaca, 2006:485). Benzer şekilde Kartopu (2012) Mutezile kader algısı ile paralel bir görünüm gösteren 'kadere atıf yapmama' cevabını erkeklerin kadınlara oranla daha sık kullandığına işaret etmiştir. Alanyazındaki çalışmaların büyük bir kısmında ise kader algısı ve cinsiyet arasında anlamlı ilişkiler bulunmadığı sonucuna varılmıştır (Kandemir, 2006; Kara, 2009; Andırın, 2020; Korkmaz-Çalışkan, 2021). Bu durum erkeklerin kendilerine daha çok yükleme yaptıklarına işaret etmektedir.

Tablo 2 incelendiğinde psikolojik iyi oluş toplam puanı ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Literatüre bakıldığında cinsiyet ve psikolojik iyi oluş arasında anlamlı farklılıkların tespit edilmediği çalışmalara rastlanmaktadır (Göcen, 2012: 153; Vural, 2016:61). Alt boyutlar üzerinden inceleme yapıldığında erkeklerin özerklik boyutunda kadınlardan daha yüksek skorlar alırken kadınların bireysel gelişim ve diğerleriyle olumlu ilişkiler boyutlarında erkeklerden daha yüksek skorlar aldığı görülmektedir (Kilit, 2019). Ryff tarafından yapılan çalışmada benzer şekilde diğerleriyle olumlu ilişkiler ve bireysel gelişim alt boyutlarında kadınların daha yüksek skorlara sahip olduğu tespit edilmiştir (1989b: 1076; Ryff-Singer, 1996:18). Ryff (1995:724) daha sonra yaptığı bir çalışmada diğerleriyle olumlu ilişkiler boyutunda kadınların daha yüksek skorlara sahip olduğu bulgusuna yine ulaşmıştır. Doğan (2014) çalışmasında psikolojik iyi oluş toplam puanı, özerklik, çevresel hakimiyet ve kendini kabul boyutlarında erkeklerin; diğerleriyle olumlu ilişkiler alt boyutunda ise kadınların daha yüksek skorlar aldığını tespit etmiştir. Ulu'nun çalışmasında da psikolojik iyi oluş toplam skoru, kişisel gelişim, diğerleriyle olumlu ilişkiler, kendini kabul etme ve çevresel hakimiyet

skorlarında kadınların ortalama puanları erkeklerinkinden daha yüksek çıkmıştır (Ulu, 2018: 197-199).

Tablo 2

Cinsiyet T-testi sonuçları	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	s.s.	t	p
Mutezile Kader Algısı	<i>Erkek</i>	307	15,16	5,25		
	<i>Kadın</i>	607	14,27	4,52	2,547	,011
Ehl-i Sünnet Kader Algısı	<i>Erkek</i>	307	18,01	2,02		
	<i>Kadın</i>	607	18,07	2,01	-,479	,632
Cebriyye Kader Algısı	<i>Erkek</i>	307	12,02	4,96		
	<i>Kadın</i>	607	11,91	4,40	,309	,758
Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanı	<i>Erkek</i>	307	153,31	18,53	-,595	,552
	<i>Kadın</i>	607	154,09	18,50		

Yaş dönemleri ve kader algısı arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan analizlerde Cebriyye kader algısının yaşa göre farklılaştığı tespit edilmiştir ($p>.000$; $p<.01$). Tablo 3’de yaşa ilişkin ANOVA sonuçları aktarılmıştır. Ortalamalar ve farklar incelendiğinde 18-22 yaş arasında Cebriyye kader algısı skorunun kısmen yüksek olduğu görülmekle birlikte genel itibari ile Cebriyye kader algısının yaşla birlikte arttığı söylenebilir. Aydın (1997) çalışmasında, ‘deprenin sebebini neye bağılıyorsunuz?’ sorusuna gençlerin daha akılcı cevaplar verdiğini yaşlıların ise daha cebri cevaplar verdiğini belirtmiştir (Aydın, 1997: 67). Kartopu da (2012) ergenlik döneminden ilk yetişkinlik ve orta yaşlılık dönemine doğru kader konusunda şüphelerin azaldığına ve kader inancında belirgin bir artış olduğuna dikkat çekmiştir. Alanyazındaki diğer çalışmaların büyük bir kısmında ise kader algısı ve yaş arasında anlamlı ilişkiler bulunmadığı sonucuna varılmıştır (Kandemir, 2006; Kara, 2009; Andırın, 2020; Korkmaz-Çalışkan, 2021).

Psikolojik iyi oluş ve yaş arasında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir ($p>.000$; $p<.01$). Tablo 3 incelendiğinde psikolojik iyi oluş skorlarının 18 yaşından 55 yaşına kadar yükseldiği fakat 56-64 yaş arasında bir düşüş olduğu anlaşılmaktadır. Alt boyutlar incelendiğinde çevresel hakimiyet, bireysel gelişim, diğerleri ile olumlu ilişkiler ve yaşam amacı boyutlarında 36-45 yaş arası katılımcıların daha yüksek

skorlar aldığı sonucuna ulaşılmıştır (Kilit, 2019). Literatürde benzer şekilde orta yaş grubunun psikolojik iyi olma skorlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılan çalışmalar bulunmaktadır. Göcen (2012:215) psikolojik iyi oluşun 37-45 yaş arasında en yüksek seviyeye ulaştığını belirtmektedir. Doğan (2014:254) 15-22 ve 65 yaş üstü bireylerde 23-64 yaş arası bireylere göre psikolojik iyi oluşun daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Vural da (2016: 64) çalışmasında benzer şekilde 36-60 yaş grubunda bulunan bireylerin 22-35 yaş grubunda bulunanlardan daha yüksek puan aldıklarını belirtmiştir. Ryff'in çalışmasında ise bireysel gelişim alt boyutunda en yüksek skoru alanların genç yetişkinler olduğu ve yaş arttıkça bu skorun düştüğü görülmektedir. Çevresel hakimiyet boyutunda ise en düşük puanın genç yetişkinlerde olduğu ve yaşla birlikte arttığı tespit edilmiştir. Genç yetişkinlikten orta yetişkinliğe doğru yaşam amacı skorlarının arttığı, en yüksek halini orta yetişkinlikte aldıktan sonra azalarak ileri yetişkinlikte en düşük seviyeye indiği görülmektedir. Ayrıca Ryff özerklik boyutu skorlarının en yüksek olduğu dönemin orta yetişkinlik olduğu sonucuna ulaşmıştır (Ryff, 1989b: 1076).

Tablo 3

Yaş Anova sonuçları	Yaş	N	$\bar{X}$	s.s.	f	p	Fark
Mutezile Kader Algısı	a-18-22	224	14,95	4,77	2,135	,075	
	b-23-35	475	14,57	4,72			
	c-36-45	127	13,53	4,70			
	d-46-55	58	15,01	5,06			
	e-56-64	30	15,26	5,58			
Ehl-i Sünnet Kader Algısı	a-18-22	224	18,08	2,08	2,334	,054	
	b-23-35	475	18,06	1,98			
	c-36-45	127	17,85	2,15			
	d-46-55	58	18,62	1,62			
	e-56-64	30	17,36	1,97			
Cebriyye Kader Algısı	a-18-22	224	12,06	4,18	15,407	,000	a-e
	b-23-35	475	11,09	4,32			b-c, d, e
	c-36-45	127	13,14	4,95			c-e
	d-46-55	58	13,82	5,24			
	e-56-64	30	16,00	4,74			

Psikolojik İyi Oluş	a-18-22	224	151,55	17,61			a-c
	b-23-35	475	154,39	19,01			e-b,c,d
Toplam Puanı	c-36-45	127	157,44	16,06	5,394	,000	
	d-46-55	58	156,07	19,54			
	e-56-64	30	142,30	19,03			

Eğitim düzeyinin mutezile ve ehl-i sünnet kader algılarına göre farklılaşmadığı fakat cebri kader algısına göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde cebriyye kader algısının eğitim düzeyi yükseldikçe istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde azaldığı görülmektedir ($p>.000$; $p<.01$). Literatür incelendiğinde Aydın'ın (1997:71) genel itibarı ile eğitim düzeyi ve kadercilik arasında ters ilişki tespit ettiği söylenebilir. Kartopu ise (2012:129-133) çalışmasında kadere kısmen atıf yapma olarak ifade ettiği ve ehl-i sünnet kader algısı ile ilişkilendirilebilecek tutumun eğitim düzeyi ile birlikte yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Korkmaz-Çalışkan (2021) ise çalışmasında eğitim düzeyi ve kader algısı arasında anlamlı bir ilişki tespit edememiştir.

Tablo 4 incelendiğinde psikolojik iyi oluş toplam puanı ve eğitim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p>.000$; $p<.01$). Skorlar incelendiğinde psikolojik iyi oluşun eğitim düzeyi yükseldikçe yükseldiği ifade edilebilir. Alt boyutlara bakıldığında ise çevresel hakimiyet, bireysel gelişim, diğerleriyle olumlu ilişkiler ve yaşam amacı alt boyutlarında da anlamlı bir şekilde eğitim düzeyi yükseldikçe skorların yükseldiği görülmektedir (Kilit, 2019). Literatüre bakıldığında Doğan'ın (2014: 272) çalışmasında eğitim düzeyi ve psikolojik iyi olma düzeyi arasında pozitif korelasyon tespit ettiği görülmektedir. Göcen toplam psikolojik iyi oluş toplam puanının eğitim düzeyi ile anlamlı ilişkisi olmasa da insanlarla olumlu ilişkiler, hayatın amacı ve bireysel gelişim boyutlarının eğitim düzeyi ile birlikte yükseldiğini belirtmiştir (Göcen, 2012: 229-230). Vural ise çalışmasında eğitim düzeyi daha düşük olan katılımcıların psikolojik iyi oluşlarının yüksek olduğunu raporlamıştır (Vural, 2016: 70).

Tablo 4

Eğitim Düzeyi	Eğitim	N	$\bar{X}$	s.s.	f	p	Fark
Anova sonuçları							
Mutezile	a-İlköğretim	50	14,24	5,25	1,637	,179	
Kader Algısı	b-Lise	111	13,82	4,19			
	c-Lisans	591	14,81	4,84			
	d-Lisansüstü	162	14,30	4,82			

	a-İlköğretim	50	18,26	1,86	,707	,548	
Ehl-i Sünnet	b-Lise	111	17,90	2,01			
Kader Algısı	c-Lisans	591	18,10	1,98			
	d-Lisansüstü	162	17,92	2,19			
Cebriyye	a-İlköğretim	50	16,54	4,84	53,945	,000	a-c, d
Kader Algısı	b-Lise	111	15,10	4,52			b-c, d
	c-Lisans	591	11,52	4,22			c-d
	d-Lisansüstü	162	9,95	3,90			
Psikolojik İyi	a-İlköğretim	50	146,96	16,32			d-a,b,c
Oluş	b-Lise	111	149,94	21,19			
Toplam	c-Lisans	591	153,57	18,12	9,407	,000	
Puanı	d-Lisansüstü	162	159,56	17,07			
				19,03			

Bulgulara göre “h4 Kadınların cebriyye kader algısı skorları erkeklerden yüksektir.” ve “h6 Eğitim düzeyi yükseldikçe Ehl-i sünnet kader algısı skorları yükselmektedir.” hipotezlerinin doğrulanmadığı görülmektedir. “h5 Yaş yükseldikçe cebriyye kader algısı yükselmektedir.” ve “h7 Eğitim düzeyi yükseldikçe Cebriyye kader algısı skorları düşmektedir.” hipotezleri ise doğrulanmıştır. Ayrıca “h8

Orta yaş grubunun psikolojik iyi oluş skorları diğer gruplardan daha yüksektir.” hipotezi, “h9 Eğitim düzeyi yükseldikçe psikolojik iyi oluş skorları artmaktadır.” hipotezi ve “h10 Cinsiyet ve psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.” hipotezi doğrulanmıştır.

2.3. Kader Algıları- Psikolojik İyi Oluş İlişkisi

Kader algıları ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin yönünü ve büyüklüğünü tespit etmek için Pearson momentler çarpımı korelasyonu hesaplanmıştır (Creswell, 2017: 164). Tablo 5’de görüldüğü üzere “Mutezile kader algısı ile özerklik ($r=,090$; $p<,01$), bireysel gelişim ($r=,077$; $p<,01$) ve kendini kabul arasında ($r=,083$; $p<,01$) istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ehl-i Sünnet kader algısı ile psikolojik iyi oluş toplam skoru ($r=,154$; $p<,01$), çevresel hakimiyet ($r=,087$; $p<,01$), bireysel gelişim ($r=,101$; $p<,01$), diğerleriyle olumlu ilişkiler ($r=,196$; $p<,01$), yaşam amacı ($r=,191$; $p<,01$) ve kendini kabul arasında ($r=,094$; $p<,01$) istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Ancak Ehl-i Sünnet kader algısı ile

özerklik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r=0,31$; $p>,05$). Cebriyye kader algısı ile psikolojik iyi oluş toplam skoru arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif ilişki tespit edilmiştir ($r=-,349$; $p<,01$). Ayrıca cebri kader algısı ile özerklik arasında ($r=-,085$; $p<,05$), çevresel hakimiyet arasında ($r=-,251$, $p<,01$), bireysel gelişim arasında ($r=-,329$; $p<,01$), diğerleriyle olumlu ilişkiler arasında ($r=-,249$; $p<,01$), yaşam amacı arasında ($r=-,397$; $p<,01$) ve kendini kabul arasında ($r=-,262$; $p<,01$) istatistiksel olarak negatif yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir" (Kilit, 2019).

Literatür incelendiğinde yerel çalışmalar arasında kader algılarının psikolojik iyi oluşla ilişkisinin incelendiği bir çalışmaya rastlanamamıştır. Yabancı literatürde ise ağırlıklı olarak sağlık konusunda çalışıldığı gözlenen kader konusunun iyi oluşla ilişkisinin çalışıldığı bazı çalışmalar mevcuttur. Diaz ve arkadaşları (2015) bireyci ve kolektivist kaderciliğin –İspanyol ve Kolombiyalı örneklemde- iyi oluş üzerindeki etkisi incelenmiştir. Konu ile ilişkili olarak Sosyal Fatalizm Ölçeklerini (SFS) geliştiren araştırmacılar araştırma sonuçlarında bireyci ve kolektivist kültürler arasında iyi oluş ve kadercilik arasındaki ilişkinin farklı görünüşleri olduğunu tespit etmişlerdir. Buna göre kadercilik bireyci bir kültür olarak ele alınan İspanyol örneğinde öznel iyi oluş ve sosyal iyi oluş ile negatif, kolektivist olarak ele alınan Kolombiyalı örneklemde ise sosyal ve psikolojik iyi oluşla negatif; öznel iyi oluşla pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Söz konusu çalışmada bu durumu kolektivist kültürlerde sosyal kaderciliğin, bireyin yaşamın belirli yönlerine uyum sağlaması için yararlı bir strateji olabilmesi ile açıklanmıştır (Díaz vd., 2015). Agbo ve arkadaşları dindarlık, iyi oluş ve kadercilik arasındaki ilişkiyi Nijerya örnekleminde inceleyerek içsel dindarlık ve kaderciliğin bazı boyutları ile iyi oluşla arasında pozitif ilişkiler tespit etmişlerdir (Agbo vd., 2024).

Tablo 5

Kader Algısı	Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanı	Özerklik	Çevresel Hakimiyet	Bireysel Gelişim	Diğerleriyle Olumlu İlişkiler	Yaşam Amacı	Kendini Kabul
Mutezile Kader Algısı	,053	,090**	,015	,077*	-,006	-,036	,083*
Ehl-i Sünnet Kader Algısı	,154**	,031	,087**	,101**	,196**	,191**	,094**
Cebriyye Kader Algısı	-,349**	-,085*	-,251**	-,329**	-,249**	-,397**	-,262**

Bulgulara göre “h3 Mutezile kader algısı yükseldikçe psikolojik iyi oluşun özerklik boyutu skoru yükselmektedir.”, “h2 Cebriyye kader algısı yükseldikçe psikolojik iyi oluş azalmaktadır.” ve “h1 Ehl-i Sünnet kader algısı skoru yükseldikçe psikolojik iyi oluş yükselmektedir.” hipotezleri doğrulanmıştır.

SONUÇ

Kader algısı, çalışmada bireyin olaylara ve durumlara ilişkin yüklemelerini sadece Tanrı üzerinden anlamlandırdığı Cebriyye kader algısı, sadece kendisi ile üzerinden anlamlandırdığı Mutezile kader algısı ve hem kendisi hem de Tanrı üzerinden anlamlandırdığı Ehl-i Sünnet kader algısı şeklinde üç boyutta ele alınmıştır. Çalışma sonucunda bazı sosyo-demografik değişkenlerin kader algısı ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Kadınların Mutezile kader algıları erkeklerden daha düşük bulunmuştur. Cebriyye kader algısı skorları yaş ile birlikte yükselmektedir. Evli bireylerin cebri kader algısı skorları bekârlardan yüksektir. Eğitim düzeyi yükseldikçe cebri kader algısı skorlarının düştüğü tespit edilmiştir.

Bireyin bir yaşam amacına sahip olması ve bireysel potansiyellerine ulaşması yolunda elde ettiği kaliteli pozitif yaşamı ifade eden psikolojik iyi kavramı, çevresel hakimiyet, özerklik, bireysel gelişim, diğerleriyle olumlu ilişkiler, kendini kabul ve yaşam amacı alt boyutları ve toplam puanı ile bazı sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmiştir. Yaşa bakıldığında toplam psikolojik iyi oluş skorlarının 18-22 yaştan 36-45 yaşına doğru yükseldiği daha sonra ise düşmeye başlayarak 56-64 yaş grubunda en düşük halini aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca eğitim düzeyi arttıkça psikolojik iyi oluş skorunun arttığı görülmüştür.

İnsan hayatı boyunca her an bir anlamlandırma ihtiyacı duymaktadır. Özellikle negatif, beklenmedik, trajik ya da fiziksel açıklamaların yeterli gelemediği olaylar yaşayan bireyler kendilerini tabiatüstü yüklemelere başvurur halde bulmaktadır. Bu yüklemeleri dini bir çerçevede Tanrı ile –İslami literatürde kader ile- yapan bireyin tercih ettiği açıklamalar onun kişiliği, Allah algısı, dini tecrübesi ve ruh sağlığı göstergeleri gibi pek çok psikolojik faktörle ilişkilidir. Tabiatüstü yükleme yapma ihtiyacı duyduğu durumlar karşısında dini kültürel yapının kendisine verdiği kader çerçevelerinden birini kullanmak bireyin ruhsal durumunu etkilemektedir. Olayları sadece kendileri üzerinden anlamlandıran Mutezile kader algısına sahip bireylerin, psikolojik iyi oluşun bireysellik ile ilişkili alt boyutlarında, istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek skorlar gösterdiği görülmüştür. Bu durum bireylerin tabiatüstü yüklemeler yapması gereken durumlarda iç kontrol odaklı bir tutum sergileyerek bireyselliklerini ön plana çıkardıklarını göstermektedir. Mutezili kader algısı ile psikolojik iyi oluşun bireysellik vurgusunun ön planda olduğu özerklik, bireysel gelişim ve kendini kabul boyutlarında pozitif korelasyon tespit edilmesi bu açıdan oldukça anlamlı görünmektedir. Diğer açıdan psikolojik iyi oluş kavramının süreç ve gelişim odaklı bir iyi olma haline işaret etmesi ve bireysellik vurgusu yüksek olan bir durum olması sebebiyle kişinin yüklemeleri sadece kendisi üzerinden yapmış olması bu korelasyon sonucunu açıklayan bir durum olarak düşünülebilir. Mutezili kader

algısına sahip veya yüklemeleri kendisi üzerinden yapmayı tercih eden bireylerin ruh sağlığı göstergeleri farklı kavramlarla incelenmelidir. Zira anlık mutluluğa vurgu yapan öznel iyi oluş gibi kavramların bu kader algısı ile doğru orantılı olmama ihtimali yüksek görünmektedir.

Bireyin anlamlandırma sisteminin merkezine sadece Tanrı'yı koyduğu cebri kader algısı psikolojik iyi oluş toplam skorunda ve tüm alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı derecede daha düşük skorlar göstermiştir. Birey başına gelen olayları anlamlandırırken sadece dış kontrol odaklı yüklemeler yaparak bireysel sorumluluklarını atıl hale getirmekte ve bunun sonucunda da hayatını düzenlemek için kendisinde içsel bir motivasyon bulamamaktadır. Tüm sorumluluğun dışarıya yüklenmesi durumu bireyin gelişim sürecine ket vurarak onun gelişim ve bireysellik odaklı bir kavram olan psikolojik iyi oluşu ile negatif ilişkili olmaktadır.

Bireysellik vurgusunun arka plana itilmediği aynı zamanda tabiatüstü yükleme arzusunun da kader ile tatmin edildiği, yani bireyin hem kendisine hem Tanrıya atıf yaptığı Ehl-i sünnet kader algısı psikolojik iyi oluşun hem toplam skorunda hem de özerklik hariç tüm alt boyutlarında pozitif korelasyona sahiptir. Birey kendisine ait sorumlulukların farkında olarak içsel motivasyona sahip olmakta ve bu durumu bireysel gelişiminde olumlu bir şekilde kullanabilmektedir. Diğer taraftan birey anlamlandırmada zorlandığı olaylarda Tanrı'ya sığınarak güven hissetmekte ve bu durum pozitif ruh sağlığı göstergelerini olumlu etkilemektedir.

Çalışmada pozitif ruh sağlığı göstergelerinden biri kabul edilen psikolojik iyi oluş kavramı ile kader algılarının eudomanik, bireysel ve gelişimsel iyi oluş ile ilişkisi araştırılmıştır. Konunun diğer pozitif ruh sağlığı göstergeleri ile çalışılması kadar negatif ruh sağlığı göstergeleri ile çalışılması da kader algılarını daha iyi anlamaya katkı sunabilir. İnanan bireyin hayatında önemli bir noktada duran kader algısının alan araştırmalarında farklı örneklerle ve farklı değişkenlerle incelenmesine, derinlemesine verilere ulaşabilmek için de nitel yöntemlerle yapılacak çalışmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Adibe Agbo, A., Ndubisi Ngwu, C., Gloria Onah, N., & E.Iwundu, I. (2024). Religiosity And Well-Being Among Nigerians: Exploring The Mediating Role of Fatalism. *Journal of Psychology in Africa*. Informa UK Limited. <https://doi.org/10.1080/14330237.2024.2314363>
- Andırın, U. (2020). Üniversite Sınav Sürecinde Kader Algısı ve Sınav Anksiyetesi İlişkisi. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Aydın, C. (2019). "Kader İnancının Savunma Mekanizması ve Dini Başa Çıkma Kavramları Açısından Değerlendirilmesi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/35, 101-122.
- Aydın, Z., & Esen, E. (1997). "Türkiye'de Deprem Zararlarının Çok Olması ile Kader İnancı Arasındaki İlişki". *Diyanet İlmi Dergi*, 33 (3), 59-74.
- Ayten, A. (2012). *Tanrı'ya Sığınmak*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Bailey, J., & Hayes, A. (1998). "Religious Attributions of Responsibility: A Review of Amprical Literature and Development of an Instrument.". *Counseling and Values*, (43), 49-62.
- Batman, E. (2008). *Yaşamın Zorluklarıyla Başa Çıkma Kader İnancının Rolü. Yüksek Lisans Çalışması*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baytiyeh, H. & Naja, M. (2016). The Effects of Fatalism And Denial on Earthquake Preparedness Levels. *Disaster Pre-vention and Management*, 25(2), 154-167.
- Brittain, K., M.Christy, S., & M.Rawl, S. (2016). African American Patients' Intent to Screen for Colorectal Cancer: Do Cultural Factors Health Literacy Knowledge Age and Gender Matter? *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*. Project Muse. <https://doi.org/10.1353/hpu.2016.0022>
- Budak, S. (2017). *Psikoloji Sözlüğü* (5.bs). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Büyükoztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem akademi yayıncılık.
- Certel, H. (2014). *Din Psikolojisi*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni*. (3. bs.). (Çev.: Selçuk Beşir Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Cüceloğlu, D. (2017). *İnsan ve Davranışı*. (35. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çınar, M. (2021). "Dindarlığın Psikolojik İyi Oluş Üzerine Etkisi: Meta-Analitik Bir Çalışma". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/2 (Aralık 2021), 583-596. <https://doi.org/10.18505/cuid.972956>.
- Díaz, D., Blanco, A., Bajo, M. & Stavraki, M. (2015). "Fatalism and Well-Being Across Hispanic Cultures: The Social Fatalism Scales (SFS)". *Social Indicators Research*, 124 (3), 929-945.

- Doğan, Mebrure. "Üniversite Öğrencilerinin Kader Algıları: Metaforik Bir Araştırma". *Kader* 19/2 (Aralık 2021), 645-677.
<https://doi.org/10.18317/kaderdergi.1010464>
- Doğulu, C. (2022). Lay Beliefs About Fatalism: Development of a General Fatalism Scale (GFAT). *Journal of Clinical Psychology Research*, 6(2), 213-231.
- Düzgün, Ş. A. (2013). "Kader'i Farklı Kategoriler İçinde Okumanın İmkânı". *Kelam Araştırmaları*, 11 (2), 1-10.
- Göcen, G. (2012). *Şükür Ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişki Üzerine Bir Alan Araştırması*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TDK. Güncel Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr . Erişim: 20 Ocak 2021.
- Güneş, K. (2011). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Tam Eğitim Matbaacılık.
- Gürses, İ. (2008). "Yükleme Teorisi ve Din İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme". *T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 359-377.
- Hayes, J., & Clerk, L. (2021). Fatalism in the Early Days of the COVID-19 Pandemic: Implications for Mitigation and Mental Health. *Frontiers in Psychology*. *Frontiers Media*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.560092>
- Hornby, A. S. (2015). *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (9. bs.). China: Oxford University Press.
- Horozcu, Ü. (2018). "Teistik Kader Algısı Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması". *Darülfünun İlahiyat Dergisi*, 29 (1), 9-24.
- Hökelekli, H. (2018). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İbn Manzûr. (h.1119). *Lisânü'l-'Arab*. Kahire: Daru'l-Meârif.
- İsfahani, Rağıb. (2010). *Müfredât-Kur'an Kavramları Sözlüğü* (2. bs.). (Çev.: Y. Türker). Pınar Yayınları.
- Kağıtçıbaşı Ç., & Cemalcılar Z. (2017). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar* (19. bs.). İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kandemir, Y. (2006). *Kader İnancının Psikoterapik Açısından Fonksiyonu*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kara, E. (2009). *Öğrenilmiş Çaresizlik Davranışının Genellenme Derecesi ile Kader İnancı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaca, F. (2006). "Kader Algısı -Ruh Sağlığı İlişkisi Üzerine Empirik Bir Araştırma". *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19 (3), 479-489.
- Karaca, F. (2015). *Din Psikolojisi* (2. bs.). Trabzon: Eser Ofset.
- Karaca, F., Kilit, N., & Çınar, M. (2018). "Kader Algıları Ölçeği". S. Salman & Z. Gölen (Eds.). V. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Sempozyumu (Isms) Tam Metin Kitabı. Ankara: Gece Kitaplığı.

Kartopu, S. (2012). *Kaygının Kader Algıları ile İlişkisi*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kartopu, Saffet. "Kaygının Kader Algıları İle İlişkisi-(Kahramanmaraş Örneği)". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (Haziran 2013), 238-260.

Kaya, Alim – Bozkur, Binaz. "Kadercilik Eğilimi Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 11/3 (2015), 935-946.

Kayıklık, H. (2002). "Bireysel Dindarlığın Psikolojik Kaynakları.". *Dini Araştırmalar*, 5 (13), 27-40.

Kilit, N. N. (2019). *Kader Algısı- Psikolojik İyi Oluş İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koenig, H. G., Pargament, K. I., & Nielsen, J. (1998). "Religious Coping and Health Status in Medically Ill Hospitalized Older Adults." *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 186(9), 513-521.

Korkmaz-Çalışkan, B. (2021). *Kader Algısı ve Otoriteriyen Kişilik Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Lisanüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Köse, A., Küçükcan, T. (2006). *Deprem ve Din*. İstanbul: Emre Yayınları.

Macit, M. (2014). *Boyun Eğme-Başa Çıkma Sarkacında Kadercilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

McClure, J., Sutton, R. M., & Sibley, C. G. (2007). "Listen-ing to Reporters or Engineers? How Instance-Based Mes-Sages About Building Design Affect Earthquake Fatalism". *Journal of Applied Social Psychology*, 37(9), 1956-1973.

Niederdeppe, J. & Levy, A. G. (2007). "Fatalistic Beliefs About Cancer Prevention And Three Prevention Behaviors". *Cancer Epidemiology, Biomarkers and Prevention*, 16(5), 998-1003.

Nordfjaern, T., Mehdizadeh, M., & Fallah Zavareh, M. (2021). "Social Psychology of Coronavirus Disease 2019: Do Fatalism and Comparative Optimism Affect Attitudes And Adherence To Sanitary Protocols?" *Frontiers in Psychology*, 12,623005.

Otanga, H., & Ogembo, J. (2022). "Fatalistic Beliefs Emotions and Attitudes Towards COVID-19 Prevention Among Young Adults". *Global Journal of Psychology Research: New Trends and Issues*. <https://doi.org/10.18844/gjpr.v12i2.7066>

Öge, S. (2014). "Arabesk Kader Algısı-Orhan Gencebay Örneği-." *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (41), 48-76.

Öztürk, R. (2011). "İslam Düşüncesinde Kaderci Anlayışın Sosyal ve Kültürel Temelleri". *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi* 9/1 (Şubat 2011), 127-156. <https://doi.org/10.18317/kader.97665>

- Pargament, K. I., Smith, B. W., Koenig, H. G., & Perez, L. (1998). "Patterns of Positive and Negative Religious Coping With Major Life Stressors". *Journal for the Scientific Study of Religion*, 710-724.
- Peker, H. (2018). *Ruh Sağlığı ve Dini İnanç*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Powe, B. D. & Finnie, R. (2003). "Cancer Fatalism: The State of the Science." *Cancer Nursing*, 26(6), 454-467.
- Proudford, W., & Shaver, P. (1975). "Attribution Theory and the Psychology of Religion". *Journal for the Scientific Study of Religion*, 14 (4), 317-330.
- Seçer, İ. (2013). *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Shahid, F., Beshai, S., & DelRosario, N. (2020). "Fatalism and Depressive Symptoms: Active and Passive Forms of Fatalism Differentially Predict Depression." *J Relig Health*. PubMed. <https://doi.org/10.1007/s10943-020-01024-5>
- Spilka, B., Shaver P., & Kirkpatrick L. (1985). "A General Attribution Theory for the Psychology of Religion". *Journal for the Scientific Study of Religion*, 24, 4, 1-20.
- Spilka, B., Shaver P., & Kirkpatrick L. (2001). "Din Psikolojisi Açısından Genel Bir Atıf Teorisi". (Çev., A. Kuşat). *E. Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, (11), 173-196.
- Şahin, H. (2011). "İlk Dönem Kader Tartışmalarında Siyasetin Rolü." *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (36), 47-70.
- Trochim, W. M., & Donnelly, J. P. (2006). *The Research Methods Knowledge Base* (3. bs.). Cincinnati: Atomic Dog.
- Tsai, W., & Huei-yu Wang, J. (2022). "Fatalism and Psychological Distress Among Chinese American Breast Cancer Survivors: Mediating Role of Perceived Self-control and Fear of Cancer Recurrence." *International Journal of Behavioral Medicine*. Springer Science and Business Media LLC. <https://doi.org/10.1007/s12529-022-10136-z>
- Ulu, M. (2018). "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluşları İle Değer Yönelimleri Arasındaki İlişki." *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(37), 183-215. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.414012>
- Walker, R. J., Smalls, B. L., Hernandez-Tejada, M. A., Campbell, J. A., Davis, K. S., & Egede, L. E. (2012). "Effect of Diabetes Fatalism on Medication Adherence And Self-Care Behaviors in Adults With Diabetes." *General Hospital Psychiatry*, 34(6), 598-603.
- Vural, M. E. (2016). *Yetişkinlerde Alçakgönüllülük, Dindarlık ve Psikolojik İyi Oluş İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaparel, Recep. (1994). "Depresyon ve Dini İnançlar ile Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişkiler". *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (8), 275-299.

Yapıcı, A. (2003). "Fiziksel ve Sosyal Hadiselere Sebep Atfetmede Dinin Rolü.". *Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 127-166.

Yavuz, Y. Ş. (2001). "Kader". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24, 58-63. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.